

اشاره

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی برگگی دیگر به کارنامه پرافتخار خود افزود و با تولید نرم افزار قرآنی «جامع تفاسیر نور» خدمت درخور ستایشی را به جامعه قرآن پژوه و محققان علوم اسلامی عرضه داشت. نظر به اینکه این گنجینه عظیم، شامل امکانات فراوان و محتوای گسترده در زمینه‌های گوناگون چون تفسیر و ترجمه می‌باشد، معرفی آن به صورت فشرده ضروری می‌نماید تا کاربران و پژوهشگران نسبت به این برنامه ارزشمند شناخت بیشتری پیدا کنند و از قابلیت‌های متنوع و کاربردی آن در راستای تحقیقات قرآنی و تفسیری خود بهره مطلوبتری ببرند.

روند تهیه و هدف از تولید نرم افزار جامع تفاسیر نور این نرم افزار در واقع ارتقاء نرم افزار نورالانوار ۲/۲ می‌باشد که از پشتوانه تحقیقاتی و فنی سنگینی برخوردار، و طی حدود ۷ سال عرضه با استقبال بی نظیری روبرو بوده است. در طول این مدت مراحل تحلیل و طراحی و فراهم‌سازی دیتا به منظور ارتقاء این نرم افزار به صورت جدی در مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی پی گیری می‌شد که خوشبختانه در سال ۱۳۸۳ عملیات فنی به روز سازی این نرم افزار آغاز شد. اما به دلایل متعددی، فرآیند تولید آن در سال یاد شده متوقف گردید ولی بار دیگر روند اجرایی این طرح از ۲۵ اردیبهشت ۸۴ شروع شده و به شکل طاقت فرسایی تا ۱۰ مهرماه سال جاری ادامه یافت.

به این ترتیب در این مدت نورالانوار از یک برنامه قرآنی به یک نرم افزار تخصصی تفسیری ارتقاء یافت و تلاش چندین ساله محققان و متخصصان مرکز تحقیقات، به ثمر نشست. در ۲۸ شهریور ۸۴ نسخه سه زبانه برنامه به طور آزمایشی برای نمایشگاه جی تکس در امارات متحده عربی تولید شد و بعد از آن محتوا و امکانات برنامه به حد چشم‌گیری افزایش یافت. هدف اولیه از تولید این برنامه، ارتقاء نورالانوار ۲/۲ بود؛ ولی از آنجا که در نسخه جدید نورالانوار متون تفسیری بسیاری گنجانده شده است به نرم افزار جامع تفاسیر نور تبدیل گردید، هر چند می‌توان گفت که این برنامه در واقع فرایندی از امکانات و تجربیات سه نرم افزار قدرتمند مرکز یعنی نورالانوار و کتابخانه تفسیر و امکانات و قابلیت‌های کتابخانه فقه می‌باشد که با تحلیل و طراحی جدید به منصفه ظهور رسیده است. از این گذشته، هدف مهم در تهیه و تنظیم جامع تفاسیر نور، تسهیل امر پژوهش در حوزه تفسیر و ترجمه قرآن کریم بوده تا محققان علوم اسلامی به ویژه، قرآن پژوهان به منابع مهم در این زمینه دسترسی داشته باشند و به سامان دهی تحقیق خود بپردازند.

تعداد کتابها و زمینه‌های موجود در لوح فشرده جامع تفاسیر نور مشتمل بر متن کامل ۲۰۵ عنوان کتاب در ۱۱۱۰ مجلد است که در زمینه: تفسیر، ترجمه، آوانگاری، لغت و فرهنگ نامه قرآنی می‌باشند و در نوع خود بی نظیر است؛ زیرا حجم تفاسیر ارائه شده در این نرم افزار حدوداً دو برابر تفاسیر موجود در «جامع التفاسیر» محصول مؤسسه فرهنگی ایران است. به جهت برخورداری از حجم عظیمی از اطلاعات مربوط به قرآن کریم و قابلیت‌های متنوع و کارآمد پژوهشی است که این لوح فشرده توانسته است در سیزدهمین نمایشگاه بین المللی قرآن کریم عنوان «خادم القرآن» را کسب نماید.

تعداد تفاسیر ارائه شده در برنامه و زبان‌های قابل دستیابی متن کامل ۱۳۴ عنوان تفسیر فارسی (۴۴ مورد)، عربی (۸۶ مورد) و انگلیسی (۴ مورد) از مذاهب مختلف اسلامی به همراه امکانات متنوع پژوهشی در جامع تفاسیر نور گنجانده شده است که در این میان، ۴ عنوان تفسیر انگلیسی به نام های، تفسیر میر احمد علی، تفسیر نمونه، تفسیر نور القرآن و تفسیر المیزان، از تفاسیر انگلیسی این برنامه هستند که دو عنوان نخست، در بردارنده تفسیر کامل آیات قرآن می‌باشند. مطلب دیگر اینکه ۸۵ عنوان از تفاسیر برنامه، تفسیر کامل در ۷۵۴ مجلد، ۱۹ عنوان آنها تفسیر ناقص در ۹۰ مجلد و ۲۲ عنوان تفسیر موضوعی در ۲۲ مجلد و ۴ فرهنگنامه واژگان قرآنی در ۲۷ مجلد می‌باشد و مجموعاً ۱۳۰ عنوان کتاب در ۹۰۳ مجلد است که این موارد به غیر از چهار مورد تفسیر انگلیسی موجود در برنامه است.

ترجمه‌ها و زبان‌های ترجمه
قابلیتی که به ارزشمندی و کارآمدی این نرم افزار کمک شایانی نموده است، وجود ترجمه‌های متنوع با زبان‌های مختلف در برنامه است. ۳۶ ترجمه فارسی که ۱۲ ترجمه آن برگرفته از تفاسیر است. در این گنجینه قرآنی قابل دسترسی است. ضمن اینکه ۲۸ ترجمه خارجی به ۱۸ زبان گوناگون برای استفاده کاربران مختلف فراهم آمده است؛ زبان‌هایی چون: انگلیسی (۹ عنوان)، روسی (۳ عنوان)، فرانسوی، آلمانی، ایتالیایی، اسپانیولی، پرتغالی، لهستانی، بلغاری، آلبانیایی، ترکی استانبولی، آذری، اردو، ژاپنی، چینی، مالایی و سواحلی. همچنین کاربر می‌تواند به جستجو در ترجمه قرآن به ۱۳ زبان خارجی اقدام نماید. بدیهی است که امکان مزبور کاربران بسیاری را پوشش می‌دهد و بر تعداد استفاده‌کنندگان برنامه می‌افزاید. به طور کلی در این کتابخانه الکترونیکی ۶۴ عنوان ترجمه در ۱۹ زبان دنیا ارائه شده است.

ترجمه‌های برگرفته از تفاسیر
برخی از تفاسیر فارسی و یا تفاسیر عربی ترجمه شده به فارسی، ضمن تفسیر به نوعی به ترجمه آیات هم می‌بازد و رزیده اند. از این رو از متن این گونه تفسیرها، ۱۲ ترجمه فارسی استخراج شده است که در شمار ترجمه‌های فارسی قرار گرفته اند. کتاب‌هایی که از متن آنها این ترجمه‌ها اخذ شده اند، عبارتند از: کشف الاسرار، ترجمه المیزان، تفسیر صفی‌علیشاه، پرتوی از قرآن، ترجمه جوامع الجامع، تفسیر روشن، احسن الحدیث، روض الجنان، مخزن العرفان، ترجمه تفسیر طبری، ترجمه بیان السعادة و تفسیر آسان. لازم به توضیح است که در حال حاضر، ۱۲ ترجمه یاد شده به صورت چاپی در بازار وجود ندارد و فقط در همین برنامه قابل دستیابی است.

کتاب‌های تفسیری نرم افزار
تفسیرهای برنامه به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی از مذاهب مختلف اسلامی هستند که از جنبه‌هایی مانند: زبان، قرن، مذهب، نام کتاب، نام مؤلف و موضوع، قابل دسته‌بندی و چینش‌اند و کاربر می‌تواند دامنه برنامه را بر مبنای زمینه دلخواه خویش تعیین نماید و به تحقیق در محدوده مورد نظر بپردازد.

قابلیت تنظیم تفاسیر بر اساس قرن
از جمله ویژگی‌های برنامه دسته بندی کتابها و محدود نمودن حوزه تحقیق در موارد تعیین شده است که تنظیم بر مبنای «قرن» از جمله آن‌هاست. اگر محقق کتاب‌های برنامه را بر اساس قرن دسته بندی کند، کتب به ترتیب قرن از دوم هجری تا دوران معاصر فهرست می‌شوند و اطلاعات مزبور بر حسب قرن به عبارت ذیل خواهد بود:

قرن دوم: ۲ عنوان در ۶ مجلد. قرن سوم: ۴ عنوان در ۵ مجلد. قرن چهارم: ۷ عنوان در ۴۷ مجلد. قرن پنجم: ۷ عنوان در ۳۲ مجلد. قرن ششم: ۱۱ عنوان در ۹۴ مجلد. قرن هفتم: ۶ عنوان در ۲۶ مجلد. قرن هشتم: ۵ عنوان در ۳۱ مجلد. قرن نهم: ۴ عنوان در ۸ مجلد. قرن دهم: ۹ عنوان در ۲۸ مجلد. قرن یازدهم: ۱۲ عنوان در ۵۹ مجلد. قرن دوازدهم: ۱ عنوان در ۱ مجلد. قرن سیزدهم: ۴ عنوان در ۱۶ مجلد. قرن چهاردهم: ۲۹ عنوان در ۲۲۴ مجلد و دوران معاصر: ۵۵ عنوان در ۳۴۴ مجلد.

تفاسیر شیعی برنامه
جامع تفاسیر نور مشتمل بر متن کامل ۱۲۵ عنوان کتاب تفسیر و ترجمه شیعی در ۶۵۰ مجلد به فارسی و عربی است. برخی از این تفاسیر عبارتند از: التبیان فی تفسیر القرآن (۱۰ جلد)، نورالثقلین (۵ جلد)، تفسیر القرآن الکریم (۷ جلد)، الأمثل فی تفسیر الکتاب المنزل (۲۰ جلد)، المیزان فی تفسیر القرآن (۲۰ جلد)، البرهان فی تفسیر القرآن (۵ جلد)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن (۱۰ جلد)، من هدی القرآن (۱۸ جلد)، التفسیر الفرقان (۳۰ جزء)، تفسیر روض الجنان (۲۰ جلد)، تفسیر الاصفی (۲ جلد)، من وحی القرآن (۲۴ جلد)، زبدة البیان فی احکام القرآن، انوار درخشان (۱۵ جلد) و تفسیر نور (۱۰ جلد).

متن کامل سه تفسیر زیدی به نامهای: تفسیر مقاتل بن سلیمان (۵ جلد)، فتح القدیر (۵ جلد) و تفسیر الحبری، و متن سه عنوان تفسیر صوفی نیز به نام‌های: تفسیر صفی (۱ جلد)، تفسیر بیان السعادة (۴ جلد) و ترجمه تفسیر بیان السعادة (۱۴ جلد) در معرض استفاده پژوهشگر قرار گرفته است.

تفاسیر و ترجمه سنّی موجود در نرم افزار متن کامل ۳۱ عنوان کتاب تفسیر و ترجمه از اهل سنّت در ۲۵۰ مجلد در برنامه گنجانده شده است که مطمئناً کاربران با گرایش‌ها و مذاهب مختلف می‌توانند از این قابلیت بهره‌مند گردند و محققان نیز به پژوهش‌های تطبیقی در میان مذاهب اسلامی مبادرت ورزند. در خصوص گزینش تفاسیر شیعی سعی شده است که تمامی تفاسیر موجود در بازار و بعضاً نایاب در این نرم افزار قرار گیرد. اما در مورد تفاسیر اهل سنّت اولویت با تفاسیر مشهور و مورد نیاز محققان قرآنی بوده است؛ چنان که در خصوص ترجمه‌های شیعه و سنی نیز همین روند طی شده است.

لغت نامه‌های قرآنی

بدیهی است که در پژوهش‌های قرآنی، نیاز مبرمی به لغت نامه و فرهنگ نامه های قرآنی وجود دارد به همین جهت، متن کامل ۴ عنوان فرهنگ نامه معتبر قرآنی در ۲۷ مجلد در این لوح فشرده عرضه شده است که عبارتند از: التحقیق فی کلمات القرآن (۱۲ جلد)، قاموس قرآن (۷ جلد)، مفردات راغب (۱ جلد) و مجمع البحرین (۶ جلد). افزون بر این، متن کامل ۲ لغت نامه عربی به عربی در ۲۳ مجلد به نام‌های لسان العرب (۱۵ جلد) و کتاب العین (۸ جلد) به همراه امکان جستجو قابل استفاده است.

قابلیت‌ها و امکانات برنامه

بیان تمام امکانات فنی برنامه، مجال دیگر می‌طلبید؛ اما به طور کلی می‌توان به بارزترین این قابلیت‌ها اشاره کرد. جستجوی ساده و ترکیبی در متن و فهرست کتب، ارتباط هم زمان آیه انتخابی با ترجمه و تفسیر، تنظیم سوره‌ها بر اساس ترتیب نزول با استفاده از مصحف امام علی‌علیه السلام و مصحف الازهر، دسترسی به فهرست اعلام شأن نزول استخراج شده از ۱۷ تفسیر و ارتباط متون عربی به لغت نامه‌های عربی برنامه از جمله امکانات کاربردی برنامه به شمار می‌آیند. کاربرد وسیله امکان «مقایسه» می‌تواند به پژوهش‌های تطبیقی در تفاسیر عربی و ترجمه‌های آنها اقدام نماید و همچنین از قابلیت ارتباط آیات با احادیث از جنبه‌های مختلف بهره‌مند گردد. انتقال به جایگاه دقیق تفسیر آیه دلخواه در متون تفاسیر، ارائه ابزارهای متنوع پژوهشی در صفحات گوناگون برنامه (مانند: علامت‌گذاری، حاشیه‌نویسی، نمایه زنی و رنگی کردن)، محدود کردن کتب به وسیله دامنه: کتابی، آیه‌ای و جلدی، و نیز محدود کردن ترجمه‌ها به صورت‌های گوناگونی چون: زبان، نام کتاب و مؤلف از دیگر ویژگی‌های پژوهشی برنامه هستند.

روایات تفسیری و اسباب نزول آیات

در بخش «دانش‌نامه» جامع تفاسیر نور، قسمتی به نام «حدیث» در نظر گرفته شده که خود دارای چهار کارتابل فرعی به نام‌های: شأن نزول، تفسیری، مرتبط و موضوعی می‌باشد. در این قسمت، از ۱۷ تفسیر روایی و غیر روایی برنامه، متن احادیثی که اسباب نزول آیه از آنها استخراج شده و یا مواردی که امامان اهل‌بیت‌علیهم السلام به تفسیر آیه پرداخته‌اند و یا از آیه به عنوان شاهد استفاده نموده‌اند و یا از جهت موضوعی در مورد محتوای آیه سخنی بیان کرده‌اند، نمایش داده می‌شود.

ویژگی‌های در خور توجه در جامع تفاسیر نور

بارزترین ویژگی‌های برنامه عبارتند از:

- ۱ - بین بخش‌های گوناگون برنامه ارتباط وجود دارد و به بیان دیگر، بیش از نیم میلیون پیوند یا ارتباط میان قسمت‌های گوناگون برنامه برقرار گردیده است.
- ۲ - در این نرم افزار، ۳ نوع آوا نگاری انگلیسی آیات قرآن کریم از کنگره آمریکا، آکسفورد و انتشارات انصاریان ارائه شده که به کاربران، خاصه انگلیسی زبانان، جهت قرائت صحیح آیات کمک شایانی می‌کند.
- ۳ - ویژگی کارآمد دیگری که برای کاربران بسیار قابل استفاده است، قابلیت تجزیه و ترکیب آیات است. محققان می‌توانند از امکان تجزیه و ترکیب تمامی آیات قرآن که از کتاب «الجدول فی اعراب القرآن» گرفته شده است، بهره لازم را ببرند.
- ۴ - امکان قرائت ترتیل هر آیه به همراه قرائت ترجمه فارسی و انگلیسی آن، از جمله دیگر قابلیت‌های جذاب برنامه است. در توضیح این امکان مفید

باید گفت که ۲ ترجمه گویا در جامع تفاسیر قابل دسترسی است: یکی ترجمه انگلیسی علیقلی قرائی با صدای خانم نوروزی، و دیگری ترجمه فارسی فولادوند با صدای آقای هدایت فر. ضمن اینکه کاربر می‌تواند ترتیل هر آیه را به همراه ترجمه گویای آن به شکل متوالی استماع نماید.

۵ - جستجو در ترجمه‌ها و تفاسیر انگلیسی، ارتباط لغت نامه با متون عربی برنامه و جستجو در ترجمه‌ها به ۱۳ زبان خارجی را می‌توان از دیگر ویژگی‌های چشمگیر جامع تفاسیر نور برشمرد.

قابلیت‌های صوتی و تصویری در خصوص امکانات تصویری، ۳۹۰ تصویر و ۱۹ قطعه فیلم مرتبط با آیات در برنامه گنجانده شده است. البته تصاویر موجود همان تصاویر ارائه شده در لوح فشرده نورالانوار است که به زودی تصاویر جدید متعددی به برنامه افزوده خواهد شد.

امکان به کارگیری فناوری ۳MP در قرائت‌های برنامه جهت استفاده در رایانه و دستگاه پخش صوت، از جمله توانمندی‌های صوتی برنامه است. به منظور استفاده بهتر کاربران از برنامه و ایجاد یک فضای معنوی و قرآنی، قابلیت‌های صوتی متنوعی در این لوح فشرده عرضه گردیده است که شامل موارد ذیل می‌باشد:

- ۱۰ دوره ترتیل کامل از اساتید معروف به نام‌های: سعدالغامدی، محمد صدیق منشاوی، عبدالباسط محمد عبدالصمد، عباس امام جامعه، سعیدیان، شهریار پرهیزکار، علی الحذیفی، محمد جبریل، عبدالله مطرود و ابوبکر شاطری؛ دوره کامل قرائت تحقیق خلیل الحصری؛
- ۳۰ قرائت مجلسی در ۵/۷ ساعت با صدای ۱۸ قاری مشهور مصری و ایرانی، به نام‌های: مصطفی اسماعیل، عبدالباسط محمد عبدالصمد، محمد صدیق منشاوی، محمود علی البناء، سید سعید، کریم منصور، متولی عبدالعال، غلوش، احمد نعینع، طوخی، عبدالعزیز حسان، لیثی، محمد احمد بسیونی، محمود رمضان، سعید مسلم، محمد محمود طبلوای، شحات محمد انور و علامه طباطبائی (ره). همچنین کاربر با توجه به علاقه و نیاز خود می‌تواند به حذف و یا افزودن قرائت ترتیل و مجلسی مورد نظر خویش به برنامه اقدام نماید و این گونه، بر روی فایل‌های صوتی برنامه مدیریت لازم و دلخواه خود را به عمل آورد.

امکانات دیگر برنامه ارتباط بین مصحف عثمان طه و ترتیل با قابلیت تکرار آیه و رنگی کردن متن در حال قرائت، از دیگر توانمندی‌های برنامه است. با این توضیح که قابلیت انتخاب تعداد تکرار هر آیه، به کاربر امکان می‌دهد تا به حفظ آیات قرآن مبادرت ورزد.

در مجموع، نرم افزار سه زبانه جامع تفاسیر نور، امکانات متنوعی را در اختیار کاربر قرار داده است که از دیگر موارد آن می‌توان به انتقال مطالب انتخابی به قسمت یادداشت به همراه قابلیت ویرایش و ذخیره با فرمت دلخواه و چاب متن، انتقال مستقیم متن گزینشی به محیط MS - Word و نیز کارکرد تمام صفحه برنامه در حالت ۷۲۸*۱۰۲۴ اشاره کرد.

تعداد لوح فشرده برنامه تعداد سی دی‌های این گنجینه عظیم قرآنی، مجموعاً شامل ۱۵ سی دی می‌باشد که ۲ سی دی آن به نصب و اصل برنامه، ۱ سی دی به قرائت تحقیق خلیل الحصری، ۲ سی دی به ترجمه صوتی و ۱۰ سی دی به قرائت ترتیل ده نفر از قاریان بنام مصری، ایرانی و عربستانی اختصاص دارد که کاربران می‌توانند لوح و یا لوح‌های فشرده حاوی قرائت مورد نظرشان را تهیه نمایند و آن را به برنامه اضافه کنند.